

Prva kamena figurica

(fragment iz nastajućeg biografsko-povijesnog političkog trilera prema životu i radu Ivana Meštrovića)

Tko zna kakva bi bila Ivanova sudbina da tog, sada posve izvjesno, za porodicu Meštrović presudnog zimskog jutra na izmaku devetnaestog stoljeća Mato nije odlučio pješice uputiti se u Drniš po malo soli, brašna i šećera... Valjalo je popuniti zalihe namirnicama bez kojih se nije smjelo ostati u kući punoj gladnih dječjih usta. A osim puke potrebe napuniti ostavu njime su gmizali nikada umrtvljeni crvi goniči. Nije bio on od onih koji besposleno mogu sjediti pred kominom mirno pušeći, brojeći zjake uz tu i tamo nabačenu cjepanicu u rasplamsalo ognjište. Pogotovo mu se odviše nije milila ovdašnja duga zimska sijesta, danonoćna okruženost ženom, neumornom vriskom djece i sporadičnim zavijanjem vukova u planinskim goletima. Ta mrskost čučnja u zapećku nije imala korijen u možebitnom, u ovim hajdučkim krajevima nerijetkom pomanjkanju brižnosti i uskraćenim emocijama. A ne, predanost obitelji i Matina očinska ljubav nisu bili upitni; na patrijahalan način neskriveno je volio svoje, podjednako i Martu i svako, bilo žensko bilo muško, čeljade rođeno pod zajedničkim krovom. No, ni s kim od njih nije mogao započeti one prave, muške razgovore. A to mu je sada trebalo da prodiše punim plućima: sjesti za stol s kakvim parnjakom dostojnim uzdignute bukare i uz naizmjenično ispijanje vina pretresati teme o kojima samo zreli muškarci mogu i znaju govoriti, makar završili u jalovim prepirkama. Pa kadgod i u jarosnim svađama.

Uskoro će njegov Ivan dorasti pa će i u kući imati s kime nazdraviti, izmijeniti pokoju mudrosloviiju, nabaciti jednu od mnogih narodnih, usmenom predajom prenošenih izreka o poštenju, radu, bogoštovlju... pa i o momačkom napinjanju i napadajima bezumnosti izazvanih i potaknutih teškim kušnjama što su opsesivno nadirale iz bistrih izvora sveprisutnih divojačkih zamamnosti. Sve bliži je bio taj čas kad će otac i sin sjesti jedan pred drugoga kao čovik pred čovika. Uskoro će se ostvariti ta velika želja, uskoro ali ne danas; u ovom siječanjskom vedrom danu nareckanom oštricama neumoljive bure što se sa zabjeljelih dinarskih vrhova, u jednoličnom huku, spuštala na drniški plato. Prije nego je izašao iz ugrijane kuće Mato je skinuo drvenu škrinjicu s ormara u kojemu je Marta držala tanjure i žlice, sita, bukare, krpe i ostale predmete nužne za pristojna objedovanja i urednu kuhinju dostojnu jednog od seoskih prvaka. Matine ruke i nadaleko poznata zanatska vještina i poštenje tijekom cijele godine osiguravale su dovoljno posla da zimsko mirovanje u njegovu domu protekne u sitosti, bez potresa kakvi

su počesto znali zadesiti druge kuće u kojima je pitanje kruha ovisilo o nesigurnom prinosu loze ili nestabilnoj cijeni ovčjeg mlijeka i mesa. U kojima su se često čuli plač i psovka, a rijetko smijeh i pjesma.

Zlatna Matina ruka protresla je dopola ispunjenu škrinjicu. Glasno su zazvečali brojni novčići uz nešto tišu, a uhu ugodniju pratnju zašuškalih novčanica. Bilo je tu i kruna i krajcera i madžarskih filira i austrijskih halera, pa i izdišućih guldena. Sveg čime se moglo plaćati i kupovati na šarolikom novčanom tržištu monarhije prije zavođenja reda kroz monetarnu reformu sprovedenu dvije godine poslije. Sveg čime je Mato naplatio dvanaestsatna krvava udaranja dlijeta o magareću narav kamena, a čime je zimske predahe činio bezbrižnom porodičnom hibernacijom. Tog, za Meštroviće prekretničkog ranosiječanjskog dana uoči Sveta Tri kralja 1898. godine u rodnim Otavicama, u zabitom dalmatinskom dijelu na jugu silno umorne carevine Mato je, ozareno iz škrinjice izvukao nekoliko novčanica te vratio škrinjicu na ormar i krenuo prema izlaznim vratima.

Na do vratku dočeka ga je silovit direkt ravno posred lica. Udar bure zanjihao je za megdan nespremno, a snažno tijelo poput odlomljenog krila vjetrenjače. Crvena dalmatinska kapa od čoje odletjela je s glave i završila dobra dva metra iza leđa. Dok se vraćao pokupiti pokrivalo bura je iskoristila otvoren put i punim plućima dahnula u ognjište razgarajući pepelom prigušenu žeravicu. Mato je pokupio kapu i navukao je duboko na glavu, sve do raščešljenih obrva. Spremio se za teški okršaj; pljesnuo je dlanom o dlan i jurnuo protiv vjetrovitih eskadrona. Uprviši se objema nogama i lijevom rukom o vanjski kameni zid desnicom je jedvice zatvorio vrata. Načulio je uši. Zatamljeno burom, s južne strane kuće, dopirali su jedva čujni i jednolični, svakom klesaru dobro poznati zvuci; čekić o dlijeto, dlijeto o kamen. Dovukao se do kraja istočnog zida i glavom provirio u zavjetrinu. Skupljene i nepokretne ovce u oboru su se smotale u veliko bijelo klupko. Pod zidom nepomično je sjedio crni ovčarski pas isplažena jezika. Sjedeći na drvenoj klupici Ivana je pogledavao čas psa, čas svoje klesanjem zauzete ruke. Dlijetom objijene kamene krhotine frcale su zrakom.

„Ivane! Što to činiš?“, povikne Mato.

Iznenadjeni Ivan naglo skrenuo pogled prema ocu pa je u desnici podignut čekić u slobodnom padu promašio glavu dlijeta i završio na palcu. Krv je briznula. Pas je poskočio na sve četiri, zamahnuo repom i veselo zalajao. Ivan je zubima stisnuo jauk, a zabrinuti Mato zabrza prema ozlijeđenom sinu.

„Daj da vidim nesreću!“

„Ništa nije ćaća. Malo sam falio.“

Mato posegne u torbicu obješenu preko ramena, izvadi punu čaturicu i dobrano zalije krvavi prst žarkom lozovačom, ovdašnjom univerzalnom medicinom za sve vanjske ozlijede i mnogostruke unutarnje lomove. Ivan je zakolutao očima priječeći da navru, za istjecanje spremne suzama. Bezglasno je podnio očev ljekarnički zahvat, baš onako kako se to u gorštačkoj Zagori i očekuje od nekoga tko je na korak do inicijacije u muški savez. Vrativši čaturicu u torbu Mato je izvukao bijeli rubac. Omota je Ivanov palac i nakratko pomilovao dječakovo tjeme. Brzo je povukao ruku kao da je takva produljena nesmotrena nježnost strogo zabranjen nedolični čin.

„Nije ništa, ništa nije, veliš, ha?“, smiješeći se Mato je puhao dok mu je pogled zapinjao o kamenu figuricu ispalu pred Ivanove opanke. Sagne se i znatiželjno prstima podigne neobični predmet u zrak, vješto ga okrene ogledavajući sa svih strana pa oprezno spusti skulpturicu na žuljeviti dlan.

„Vidi, vidi...“, zadovoljno je Mato klimao glavom pogledavajući čas sivkastu figuricu, čas zaigranog psa što se motao oko nogu. „Ma jest, bogami isti naš Garonja. Još da je crn...“

„Sviđa ti se?“, pocrvenjevši u licu ljubopitljivo Ivan pusti glas zaboravljajući na natučeni prst i bol.

„Drvo više nije dobro!? Sad i po kamenu mlatiš... Čini se, moje si ruke naslijedio sine. I bolje od mojih, mora se priznati. Što jest, jest! Nego idem ja. A ovog tvog kamenog Garonju nosim sa sobom. Da se pohvalim kakvog sina imam bude li digod prilike.“

„Nemoj ćaća! Još nije gotov.“

„Ne lupetaj! Nema se tu što više lickati i dotjeravati. Odo ja u Drniš... U magazuu. A ti pazi na kuću i na ovce. Na mater i na braću i sestre.“

Mato se okrene i laka koraka uputi niz голу padinu prema putu što je od Otavica vodio k općinskom središtu. Još dok posve nije odmakao s leđa ga prožme glas nošen burom.

„Oj ćaća, oj! Kupi i koji bombon. Nije za mene, oj! Za male!“

Došavši do mjesnog puta Mato uzdahne pogledavajući s desna na lijevo, tražeći u vidokrugu kakva kola, možebitnog slučajnog prijevoznika. Spreman je bio na dvosatno pješaćenje do desetak kilometara udaljenog Drniša, ali... da sjedne u nekakvu zapregu, makar i na sporovoznu volovsku, tomu se sigurno ne bi usprotivio. Upola skratio bi se put, a ionako nemilice trošene

kosti, koljena i zglobovi prištedjeli bi se za nadolazeću klesarsku sezonu. Kao duh na praznoj cesti protegnuo je korak mireći se s nenaklonjenom stvarnošću; neće danas nitko naići, neće danas nitko kao on biti tako lud da se satima uludo prkoseći dinarskom orkanu. Jer, uludo je ići po namirnice kad bi zalihe pretekle za još nekoliko dana, vjerojatno i za cijeli tjedan. A ni ta raspuštenica bura nije neumorna. Izdivlja se u par dana pa naglo utihne. Mogao je i on pričekati da se vrijeme smiri. Mogao, da je riječ samo o brašnu i soli. Al, dušmani su tu. Znatiželja je li se što god u monarhiji nova zbililo i je li tko orobljen, je li koju poznatu kuću smrt snašla ili rođenje sustiglo. Jači su dušmani i od studeni.

Taman se oglasilo podnevno zvono sa crkvenog tornja kad je Mato stao ispred magaze promišljajući bi li odmah kupio namirnice ili će tu obvezu ostaviti za povratak. Bitku i prevagu između razuma i žudnje kamo će prvo unići odnijelo je suho grlo kroz koje je jutros prolazila Martina ukusna, ali i poprilično zasoljena cicvara. Na cicvaru pridodali su se odmorišni gutljaju lozovače pa je teška žeđ, poput vrhunskog iluzionista, u hipnotičkom transu izgurala Matu na drugu stranu ceste. Pred vrata mjesne krčme iznad čijih vrata je visila velika drvena ploča s nevjestim rukopisom ispisanim nazivom „U Joze“..

„Faljen Isus i Marija“, ulazeći u gotovo praznu prostoriju pozdravio je Mato.

„Navijeke Mato“, odvratio je krčmar Jozo sa šanka, a jedni gost, općinski načelnik Nikola nijemo je kimnuo glavom ne pomičući se iz stolice za stolom u nadaljem kutu, uvijek rezerviranom za njega.

Dok je Mato skidao kapu i dahom reanimirao krvotok u prozeblim prstima dotle je krčmar, ne bilo mu zapovijedeno, već točio gusti crnjak u bukaru pred sobom. Načelnik je spustio pogled i nastavio listati raširene novine. Udar bure protrese željezne šarke i podebelja hrastova vrata. Mato se strese i zažarenih očiju krene do šanka i do vapijuće željene bukare.

„Pobogu Mato, otkud ti po ovoj studeni? Nigdi nikog. Od Silvestrova sve se zavuklo u zavjetrinu. I čovik, i tovar i pas. Ni kurjaka nema blizu. Ti kanda prkosiš ovoj omrzici?“, razveže Jozo.

„Ah, kanda ja ne znam da se s rogatim ne valja bosti. A kad vrime iskezi svoju zloćud, nema druge nego se pritajiti. I ne bi ja skita da me nužda ne netjera. Ponestalo brašna, pa to ti je moj Jozo.“

„A tako... Ondeka nagni ti crnoga vina. Ugrij nahlađenu krvcu. Daj, popij meštre!“

Nije Matu trebalo nagovarati. Uostalom, po to je i došao. Izmijeniti riječ i popiti koju. Riječi je i previše dosad izmijenio a da drugi razlog nije dotakao. Dohvatio je bukaru i ispio polovicu nadašak. Zadovoljno je mljacnuo jezikom. Sad su razlozi stavljeni u očekivanu ravnotežu. Ne smije jedan nadjačati drugoga jer bi to poremetilo ritam zadovoljštine: kad bi riječ uzela maha usahla bi nepca, jezik i grlo, a ako bi se kojim slučajem gutljaji bez predaha redali satrli bi volju za razgovorom pretvarajući sporadične riječi u nesuvisle monologe.

„Nego Mato, kako je u tebe? Jesu li tvoji dobro i zdravo?“

„Hvala na pitanju i hvala dragom Bogu svi su živi i zdravi“, prekriži se te posegne rukom u torbicu gledajući Jozu u oči. „Ovo sam ti tija pokazat.“

Lupivši stisnutom pesti o šank dlan se rastvori i kameni Garonja padne na glatku plohu. U Matinim očima ziskri likovanje, a u krčmarove navru pitanja.

„Nu, uzmi Jozo! Ne grize taj!“, vragolasto cikne Mato gurajući figuricu u Jozinu ruku.

„En ti Gospe, ma čini se ka prvi. Umanjen, al prvi. Odakle ti to?“, upitao je krčmar znatiželjno vrteći figuricu.

„Moj Ivan to čini. Kleše ka veliki!“, ponosno raspali Mato.

Komešanje i visoki tonovi sa šanka nisu ostali nezapaženi trećem, dotad neprimjetnom sudioniku ove male gostioničarske predstave. Nikola podvikne iz kuta:

„Dođi Mato i donesi to što imaš. A ti Jozo, natoči svakome po isto!“

Mato pokupi figuricu i primjetno uzbuđen priđe načelnikovu stolu te na raširene novine položi skulpturicu.

„Sidi malo, sidi Mato“, dohvativši kamena psa Nikola drugom rukom pokazuje klesaru da se smjesti njemu nasuprot. Zadivljeno ustvrdi: „majstorski, nema šta. Čujem, to tvoj Ivan stvara!? Nisam ja od neke artistske struke, al mogu slobodno kazati da se tu vidi talent. Talent, Mato dobri! Znaš li što je to talent? To ti je dar Božji.“

„Dobro velite gosn načelniče. I ja to mislim. Nije se ubadava rodija na samu Gospu. Moga bi skoro meni i pomoćnik bit. Ovce svak zna čuvat. Al s kamenom...“

„Pusti ti sad to. Tvoj pomoćnik... Ovo je za više od toga. Ovo je za poslat Ivana u pravu klesarsku radionicu. Da se školuje i klesarski majstor bude. Razumiš?“

„Joj, nismo mi načelniče, ko što znate, zadnji golje, al za škole i libre teško bi se našlo.“

„To je sada moja briga i načelnička dužnost da se pobrinem kako će mali u Split. Evo, danas je utorak. Vjerujem da do nedjelje sve znati. Očekujte me poslije mise. I ništa nikomu ne govori dok ja ne dođem. Da ne ureknemo. A ja plan već u glavi imam. Ajd, da nazdravimo!“

Načelnik podigne čokanjčić, Mato bukaru, kucnu se pa gutljajima zaliju Ivanovu blisku budućnost.